

Dorota Gacka

Instytut Badań Literackich
Polskiej Akademii Nauk, Warszawa

ŚREDNIOWIECZNE SEKWENCJE O ŚW. TOMASZU Z AKWINU I JEDNA RYMOWANA MODLITWA

Zanim przystąpimy do analizy sekwencji o św. Tomaszu z Akwinu, powiemy krótko, czym jest sekwencja i jak przebiegał rozwój tego gatunku od strony literackiej. Jak pisze Teresa Michałowska, łacińskiego terminu *sequentia* używano początkowo w odniesieniu do melodii pewnego rodzaju pieśni liturgicznych, wykonywanych podczas oficjum mszalnego. Natomiast tekst tych pieśni określano terminem *prosa*, jakby wskazując, że jest on pozbawiony cech metrycznych, które w owym czasie były wyznacznikiem poezji. W odniesieniu do całości słowno-melodycznej używano niekiedy określenia *sequentia cum prosa*. Jednak z biegiem czasu obu tych terminów zaczęto używać zamiennie, mając na myśli odmianę pieśni o charakterystycznym sposobie wykonania¹, o czym powiemy za chwilę.

Najstarsze sekwencje, datujące się na VI wiek, były rodzajem tropu. Powstały przez podkładanie słów pod melodię aklamacji *Alleluja*, występującej na końcu tzw. wiersza allelujatycznego. Była to drobna forma liryczna odśpiewywana w liturgii mszalnej przed Ewangelią. Miała ona budowę responsorialną, polegającą na tym, że najpierw kantor śpiewał *Alleluja*, potem to samo czynił chór, dając długą wokalizę na końcowym „a”; następnie kantor śpiewał werset psalmu, a chór swoje *Alleluja* podobnie jak poprzednio. Ostatnie *Alleluja* rozbudowywano melodią i słowami. Tą dodaną konstrukcją była właśnie sekwencja².

W chrześcijaństwie zachodnim sekwencja jako gatunek rozwijała się od IX do połowy XVI wieku. Kierunek tego rozwoju przebiegał od wersu o niestabilizowanej liczbie sylab i od zmiennej budowy strof do wersu o ściśle ustalonej

---

¹T. MICHAŁOWSKA, *Literatura polskiego średniowiecza. Leksykon*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011, s. 754 (dalej tę pozycję cytuję jako *Leksykon*), zob. też s. 759 — tam obszerna bibliografia poświęcona sekwencji.

²Tamże, s. 754.

liczbie sylab i strof zbudowanych identycznie. Szczytowym okresem rozwoju sekwencji były wieki XII i XIII. Wtedy gatunek ten uzyskał swój właściwy kształt formalny, który utrzymał się do połowy XVI wieku. „Sekwencję dojrzałą” tworzyli m.in. Adam ze Św. Wiktora (XII w.), który napisał *Laudes crucis attollamus* i *Qui procedis ab utroque*, Jacopone da Todi (XIII w.), twórca *Stabat mater dolorosa*, Tomasz z Akwinu (XIII w.), autor *Lauda, Sion, Salvatorem*, i Tomasz z Celano (XIII w.), któremu przypisuje się *Dies irae, dies illa*³. Jej uderzającą cechą była parzystość strof. Na taką budowę utworów wpłynęła melodia, której każdy odcinek powtarzał się dwukrotnie, tak więc strofy parzyste i nieparzyste były wykonywane na przemian przez dwa chóry, zazwyczaj chłopięcy i męski. Po okresie bujnego rozwoju nastąpił stopniowy regres tego typu twórczości. Wpływ na to miała m.in. krytyka humanistów, którzy preferowali metryczne formy wiersza. Ostateczny kres rozwojowi gatunku położyła dokonana na soborze trydenckim reforma mszału, która poza pięcioma pieśniami usunęła z liturgii wszystkie śpiewy sekwencyjne⁴.

Analizę sekwencji o św. Tomaszu z Akwinu zaczniemy od tych utworów, które nie zawierają wzmianek o translacji relikwii świętego z Fossa Nuova do Tuluzy, translacji, która miała miejsce w 1369 roku. Możemy bowiem przypuszczać, że pieśni te powstały przed tą datą, a najprawdopodobniej w związku z kanonizacją Akwinaty w roku 1323 i wprowadzeniem jego święta (7 III) do ksiąg liturgicznych. W tych przypuszczeniach bardziej kierujemy się zawartością treściową utworów niż datacją źródeł, w których przechowały się te utwory — wiemy bowiem, że dorobek średniowiecza dochował się do naszych czasów tylko fragmentarycznie i że odtworzenie ciągłości tradycji rękopiśmiennej w odniesieniu do tej epoki jest praktycznie niemożliwe. Trzy z tych sekwencji zachowały się w źródłach XIV-wiecznych i późniejszych, dwie w XV-wiecznych i młodszych.

Sekwencja *De s. Thoma Aquinate*, incipit *Laetabundus*, ma udokumentowane XIV-wieczne pochodzenie, albowiem jezuita Clemens Blume odnalazł ją w rękopiśmiennym mszale dominikańskim, datowanym częściowo na wiek XIII, a częściowo na wiek XIV, przechowywanym w Karlsruhe. Jej przekaz znajduje się i w innych źródłach rękopiśmiennych: w dwu XV-wiecznych mszałach z tegoż miasta oraz w prozarium z początku XVI wieku, przechowywanym w Sankt Gallen⁵. Pieśń ta była śpiewana na melodię XI-wiecznej sekwencji na Boże

³Tamże, s. 755.

⁴T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1995, s. 226; tamże, s. 802–803 — obszerna bibliografia dotycząca poezji liturgicznej.

⁵Zob. *Analecta hymnica medii aevi*, hrsg. von C. Blume SJ, t. 55: *Thesauri hymnologici prosarium. Die Sequenzen des Thesaurus hymnologicus H.A. Daniels und anderer Sequenzenausgaben*, Bd. II/2: *Liturgische Prosen zweiter Epoche auf Feste der Heiligen*, Leipzig: Reisland, 1922 i reprint: New

Narodzenie, incipit *Laetabundus*⁶, którą niegdyś błędnie przypisywano Bernardowi z Clairvaux. Z tej też sekwencji autor pieśni o św. Tomaszu przejął niektóre frazy. Owe przejętki w przedstawionym poniżej tekście zaznaczone są kursywą. Tekst pieśni skupia się zasadniczo na cudach, które miały miejsce po śmierci Akwinaty, dwakroć eksponując piękną woń, unoszącą się przy grobie świętego. Tomasz przyrównany jest do kwiatu lilii, który w hagiografii i poezji liturgicznej zwykle jest symbolem osób odznaczających się cielesną czystością⁷. Nią bowiem obok mądrości szczylił się ów święty. Autor zwraca też uwagę na zgodność zachodzącą między jego nauką a sposobem życia: „Sicut verbis monuit / Ita vita docuit”. Jedno zaś i drugie było źródłem otaczającego go blasku. O metaforyce światła, przewijającej się przez utwory związane ze św. Tomaszem, nie będziemy tu jednak pisać, dostatecznie dużo miejsca poświęciliśmy jej w poprzednim artykule. Strofa 10 nawiązuje do znanego z żywotów św. Tomasza wątku o przepowiedni, którą otrzymała jego matka, kiedy nosiła go w łonie, przepowiedni zwiastującej przyszłą świętość nienarodzonego jeszcze dziecka⁸. Ostatnia strofa wskazuje, że w niezwykłości Tomasza dostrzegano coś nadludzkiego. Był tak niezwykły, że niewiarygodnym wydawało się, że zrodziła go „ludzka matka”. To również jest motyw zaczerpnięty ze wspomnianej XI-wiecznej sekwencji na Boże Narodzenie, gdzie podobnie mówi się o Boskiej naturze Chrystusa.

	DE S. THOMA AQUINATE (AH, t. 55, poz. 325)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1)	<i>Laetabundus</i>	Radosny
	Exsultet nunc fratrum chorus	Chór braci niech śpiewa teraz
	<i>Alleluia;</i>	Alleluja;

York – London: Johnson Reprint Corporation 1961, s. 357. Dalej *Analecta hymnica* będziemy określać skrótem AH.

⁶Wiadomość tę czerpiemy z AH, t. 55, s. 357. Sekwencję bożonarodzeniową o incipicie *Laetabundus* można odnaleźć w AH, t. 54, poz. 2. Można jej również wysłuchać w Internecie, w wykonaniu dominikańskich braci z Blackfriars w Oksfordzie: <https://www.youtube.com/watch?v=5ndmdlq3Ots>.

⁷Zob. D. FORSTNER OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, tłum. i oprac. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1990, s. 188; oraz U. JANICKA-KRZYWDA, *Patron — atrybut — symbol*, Poznań: Pallottinum, 1993, s. 202.

⁸GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, w: *Fontes vitae s. Thomae Aquinatis, notis historicis et criticis illustrati, curis et labore D. Prümmer OP*, Tolosae 1931, s. 66–67. Czytamy tam, że przepowiedni owej udzielił matce Tomasza eremita Bonus. Brzmiała ona: „erit Frater Ordinis Praedicatorum tantae claritatis in scientia et sanctitatis in vita, quod in mundo sibi similis suo tempore non poterit inveniri”. Cytuję wydanie dostępne w Internecie, ale mamy też wydanie krytyczne legend Wilhelma de Tocco: *Ystoria sancti Thome de Aquino de Guillaume de Tocco (1323)*, ed. C. le Brun-Gouanic, Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies, 1996. Dalej tę pozycję cytuję jako ed. 1996. Zob. tamże, s. 97.

(2)	Tumba Thomae Odorem profudit dulcem <i>Res miranda.</i>	Grób Tomasza Rozsiewa słodki zapach, Rzecz godna podziwu.
(3)	Thomas, lumen populi Circa finem saeculi, <i>Sol de stella,</i>	Tomasz, światło ludzkości Żyjącej u schyłku wieku, Słońce z gwiazdy,
(4)	Doctrina est sapida Mente, vita lucida, <i>Semper clara.</i>	Jego nauka jest mądra Myślą, życie czyste, Zawsze naznaczone blaskiem.
(5)	Sicut verbis monuit, Ita vita docuit <i>Pari forma;</i>	Tak jak napominał słowami, Tak w równy sposób uczył Przykładem życia.
(6)	Nec in verbis veritas Nec in factis pietas <i>Fit corrupta.</i>	Ani prawda jego słów, Ani pobożność czynów Nie doznała skazy.
(7)	Crescit sicut lilia, Florens per miracula <i>Valle nostra.</i>	Wzrasta tak jak lilia, Kwitnąc cudami W naszym padole.
(8)	Testantur haec plurimi Sanitate languidi <i>Carne sumpta.</i>	Zaświadczają to Liczni chorzy, Którzy dotknęli jego ciała.
(9)	Thomas thecam exiens Ambulat regrediens, Nec plebs ultra poterat <i>Esse caeca.</i>	Tomasz wychodzi z grobu, Przechadza się i doń powraca, A to po to, aby lud nie był Dalej ślepy.
(10)	Gaudet nunc cum superis Virgo flore corporis, Probat odor funeris <i>Haec praedicta.</i>	Cieszy się z niebianami Ten, który zachował kwiat swego dziewictwa. Piękna woń z grobu Potwierdza to, o czym mówimy.
(11)	Depone vetera Sordes et scelera Thomae meritis, <i>Gens misera.</i>	Dla zasług Tomasza Porzuć dawne występki I zmyj brud, Nieszczęsny ludzie.
(12)	Crede, quem sidera Colunt et aethera, Ipsum genuit <i>Puerpera.</i>	Uwierz, że ludzka matka Zrodziła tego, którego Czczą gwiazdy I niebios.

Kolejną sekwencją o św. Tomaszu, która ma udokumentowane XIV-wieczne pochodzenie, jest sekwencja o incipicie *O quam de claro genere*, którą Clemens Blume odnalazł w watykańskim kodeksie zawierającym dominikański graduał⁹.

⁹*Analecta hymnica medii aevi*, hrsg. von C. Blume und G.M. Drevés, t. 37: *Sequentiae ineditae. Liturgische Prosen des Mittelalters aus Handschriften und Frühdrucken*, Folge 5, hrsg. von

Jest ona głęboko przesiąknięta metaforyką światła, co tylko sygnalizujemy i nie rozwijamy ze znanych już powodów. Swoją uwagę natomiast skoncentrujemy na tych strofach, które zawierają elementy biograficzne. I tak już w pierwszej z nich czytamy, że św. Tomasz pochodził ze sławnego rodu. Jest to bezsprzeczne nawiązanie do żywotu kanonizacyjnego naszego świętego, żywotu, który wyszedł spod pióra Wilhelma z Tocco. Czytamy tam bowiem o Tomaszu: „de domo Aquinorum, de regno Siciliae genitus”¹⁰. Do tej wzmianki nawiązuje współczesny nam badacz, dominikanin James A. Weisheipl, pisząc, że ród Aquino osiadły w Roccasecca nie miał wprawdzie tytułu hrabiowskiego (ojciec Tomasza Landulf został odnotowany w nekrologu z Monte Cassino jako *miles*), ale byli to ludzie szlachetni, „dobrego smaku i wykształcenia”. Teodora, matka Tomasza, była szlachcianką z Neapolu. Dawniej uważano ją za siostrę „królowych Sycylii i Aragonii”, co by oznaczało, że przez nią Tomasz był spokrewniony z cesarzem Fryderykiem II. Dziś tę opinię się odrzuca, uznaje się bowiem, że nie było między nimi żadnych związków krwi. Niemniej jednak kuzyn Tomasza o piątym stopniu pokrewieństwa, Tomasso di Aquino, hrabia Acerra, poślubił nieślubną córkę Fryderyka II, Małgorzatę von Schwaben. Stąd prawdopodobnie wzięła się legenda o rzekomych koligacjach¹¹. W strofie 3a mowa jest o błędach, które obnażyła nauka św. Tomasza. O tych błędach Wilhelm z Tocco pisał w rozdziałach XVIII–XXII żywotu kanonizacyjnego. Mamy tam skrótowo zasygnalizowane wszystkie błędne doktryny i poglądy, z którymi Tomasz zmagał się w ciągu całego swego życia naukowego¹². A więc przede wszystkim awerroizm. Wilhelm z Tocco całą sprawę sprowadza tu do sporu o jeden wspólny intelekt dla całego rodzaju ludzkiego¹³. Jądro tego konfliktu było jednak nieco inne. Bardzo dobrze ujmuje to Weisheipl, pisząc:

[...] główna myśl awerroizmu wprost sprzeciwiała się wierze i podstawowemu założeniu trzynastowiecznych teologów, że nie może być sprzeczności pomiędzy prawdami wiary a wnioskami filozoficznymi. W ciągu całego swojego życia Tomasz utrzymywał, że żaden argument wysuwany przeciwko wierze nie może być prawdziwym dowodem, lecz jest raczej sofizmatem, który sam w sobie zawiera błąd filozoficzny. Inaczej mówiąc, tak w przekonaniu Tomasza, jak i większości trzynastowiecznych uczonych, harmonia pomiędzy wiarą a rozumem jest realnym faktem, ponieważ zarówno wiara, jak i rozum pochodzą od Boga, a Bóg

---

C. Blume SJ, Leipzig: Reissland 1901 i reprint: New York – London: Johnson Reprint Corporation, 1961, s. 269.

¹⁰ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 66; ed. 1996, s. 96.

¹¹ J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu. Życie, myśl i dzieło*, tłum. C. Wesółowski, Poznań: W drodze, 1985, s. 19–20. Zob. J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu — człowiek i dzieło*, Kęty – Warszawa: Marek Derewiecki – Instytut Tomistyczny, 2008, s. 20–21.

¹² GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 90–96; ed. 1996, s. 135–146.

¹³ Tamże, s. 90; ed. 1996, s. 136.

nie może być sam w sobie sprzeczny. Mimo to łacińscy awerrości wysuwali w oparciu o Arystotelesa i Awerroesa twierdzenia o odwieczności świata, jedyności intelektu wspólnego dla całej ludzkości, negowali osobistą nieśmiertelność i odpowiedzialność ludzką za podejmowane decyzje itd., traktując to jako konieczne wnioski prawdziwej filozofii, chociaż były one sprzeczne z prawdami wiary. [...] bardzo mocno bronili prawa filozofa do posuwania się tak daleko, jak zdoła polegając na własnym rozumie, bez podporządkowania się wierze. Być może nie utrzymywali, że istnieją dwie sprzeciwiające się sobie prawdy, prawda filozofii i prawda wiary, lecz w istocie byli tego bardzo bliscy¹⁴.

Drugi konglomerat fałszywych poglądów, z którym Tomasz zmagał się w trakcie swojego życia, prezentowała opozycja przeciwko zakonom żebraczym, kierowana w pierwszej fazie konfliktu (1252–1257) przez Wilhelma z Saint-Amour, a w drugiej fazie (1269–1272) przez Gerarda d'Abbeville. Opozycja ta sprzeciwiała się przywilejom braci żebrzących, które naruszały prawa duchowieństwa diecezjalnego, a mianowicie ich prawom do „głoszenia kazań, słuchania spowiedzi, troski o dusze oraz kwestowania i przyjmowania fundacji”¹⁵. Przeciwko tym prawom wysuwano następujące argumenty: żebranie jest grzechem, jeśli ktoś jest w stanie pracować własnymi rękoma, zaś głoszenie kazań i troska o zbawienie dusz to wyłączne prawo biskupów i podległego im kleru¹⁶. Tomasz rozprawił się z tymi argumentami w sposób godny swojej mądrości. Trzeci zespół doktryn, z którym uporał się św. Tomasz, związany był z rozpadem chrześcijaństwa na Kościół wschodni i zachodni, rozpadem, który miał miejsce w 1054 roku. Kopalnię argumentów, które mogłyby zniwelować powstałą przepaść, znajdujemy w szczególności w traktacie *Contra errores Graecorum*¹⁷. Nasz uczony zmierzył się również z naukami religii żydowskiej, nieuznającej Jezusa za Syna Bożego. U Wilhelma z Tocco mamy obraz dysputy, jaką przeprowadził z dwoma uczonymi w Piśmie Żydami w dzień Bożego Narodzenia bliżej nieznanego roku, skutecznie ich nawracając na wiarę chrześcijańską¹⁸. To samo przedstawia rycina 20 w ilustrowanym żywocie św. Tomasza, który ukazał się w XVII wieku w Antwerpii¹⁹ i do którego będziemy się w tej pracy jeszcze odwoływać, jako że

¹⁴J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 345. Zob. J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 228–234.

¹⁵J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 112–128, 331–342; miejsce cytowane: s. 332; zob. J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 100–122.

¹⁶J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 332–333.

¹⁷Zob. TOMASZ Z AKWINU, *Sprostowanie błędów greckich (Contra errores Graecorum)*, tekst dostępny na stronie: http://www.it.dominikanie.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=144&lang=pl.

¹⁸GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 96–97; ed. 1996, s. 146.

¹⁹*Vita D. Thomae Aquinatis*, Othonis Vaeni ingenio et manu delineata, Antverpiae, sumptibus Othonis Vaeni, 1610, s. 20, dzieło dostępne w Internecie: <http://warburg.sas.ac.uk/pdf/cok445.pdf>.

jego ilustracje, przedstawiające najważniejsze momenty z życia naszego świętego, są doskonałym dopełnieniem omawianej przez nas poezji, lapidarnej i skrótowej, a jednak niezwykle obrazowej. O błędach żydowskich traktuje również *Summa contra gentiles*²⁰, choć nie tylko, jako że była skierowana do dominikańskich misjonarzy, którzy próbowali nawrócić muzułmanów, żydów i heretyków chrześcijańskich w Hiszpanii i północnej Afryce. W strofie 3b mowa jest o innej sferze działalności Tomasza, a mianowicie o jego komentarzach do Pisma Świętego. Jak obszerny jest to dział w jego dorobku, obrazuje nam *Corpus Thomisticum*²¹, a także *Katalog dzieł autentycznych* zawarty u Weisheipla²². Strofa 7a nawiązuje do rozdziału XXVII żywotu kanonizacyjnego, rozdziału, który traktuje o czystości myśli i ciała Doktora Anielskiego. Jest tam m.in. wzmianka o ostatniej spowiedzi św. Tomasza, która wskazywała, że w całym życiu nie popełnił on większych grzechów niż grzechy pięcioletniego dziecka²³. Całą pieśń wieńczy prośba do naszego świętego, aby przyszedł z pomocą zmagającym się z niebezpieczeństwami tego świata, świata, który na sposób horacjański przyrównany jest do wzburzonego morza.

	DE S. THOMAE AQUINATE (AH, t. 37, poz. 311)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1a)	O quam de claro genere Donatum Dei munere Clarum sidus oritur,	O z jakże sławnego rodu Rodzi się jasna gwiazda, Obdarzona Bożym darem,
(1b)	Cuius illuminatio ²⁴ , Veritatis monstratio ²⁵ , Lucide dinoscitur ²⁶ .	Której światłość, Ukazująca prawdę, Wyraźnie daje się zauważyć.
(2a)	Dum profunda fluviorum Tenebrasque secretorum In lucem produxit ²⁷ ,	Gdy głębiny rzek I ciemności tajemnych miejsc Oświecił światłem,

²⁰ SANCTI THOMAE DE AQUINO *Summa contra gentiles*, textum Leoninum emendatum ex plagulis de prelo Taurini 1961 editum ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit, tekst dostępny w Internecie: <http://www.corpusthomicum.org/scg1001.html>; wydanie książkowe: S. THOMAE AQUINATIS *Liber de veritate catholicae fidei contra errores infidelium*, t. 1–3, ed. P. Marc, C. Pera, P. Caramello, Taurini 1961–1967.

²¹ Zob. <http://www.corpusthomicum.org/iopera.html>.

²² J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 448–455. Zob. J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 404–411.

²³ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 100–101; ed. 1996, s. 151–152.

²⁴ Dodają przecinek po *illuminatio*.

²⁵ Dodają przecinek po *monstratio*.

²⁶ Drobną zmianą interpunkcji: w AH w tym miejscu mamy przecinek.

²⁷ Zmieniam kropkę (AH) na przecinek.

(2b)	Qui clarissimus doctorum, Reserator oculorum Clarior illuxit.	Jeszcze bardziej zajaśniał Najsławniejszy z doktorów I otworzył nam oczy.
(3a)	Cuius fulgida doctrina, Quasi stella matutina ²⁸ , Errores nudavit,	Jego niezwykła nauka Obnażyła błędy niczym Gwiazda poranna,
(3b)	Literarum documenta, Figurarum sacramenta Plene revelavit.	Pouczenia Pisma, Tajemnice jego symboli W pełni odsłonił.
(4a)	Tamquam lucifer serenus, Clarus, dulcis et amoenus Orbem illustravit,	Tak jak jutrzienka pogodna, Jasna, miła i przyjemna, Oświetlił świat,
(4b)	Nam gradiens per devia, Coruscans in ecclesia Pulchre scintillavit.	Albowiem stąpając po bezdrożach, Pięknie rozsypywał iskry, Wyróżniając się w Kościele.
(5a)	Thomas, doctor eximius, Lumen splendens nitidius Ardore caritatis,	Tomasz, doktor wybitny, Światło bijące ślicznie Od żaru miłości,
(5b)	In sanctitate claruit, Morum exempla praeibuit Conformans se beatis.	Zasłynął w świętości, Dał przykład dobrych zwyczajów, Upodabniając się do błogosławionych.
(6a)	Virtutum qui progressibus Sacrisque semper actibus Mire decoratur;	Ten, który wślawił się cudownie Doskonaleniem cnót I stałą świętością czynów,
(6b)	Carnis incorruptionis, Fidei promotionis Sertis gloriatur.	Został uwieniczony wieńcem Za czystość cielesną I szerzenie wiary.
(7a)	Hic purus a cunabulis, Peccati carens maculis Criminis letalis,	On, czysty od kołyski, Wolny od skazy grzechu I śmiertelnego przewinienia,
(7b)	Mente, spiritu candescit Ac miraculis clarescit Illustrator talis.	Jaśniał umysłem i duchem I zasłynął cudami Taki siewca światła.
(8a)	Ordinis Praedicatorum Lux decusque meritum Virtute provehitur	Światło Zakonu Kaznodziejskiego I przykład zasług Dzięki swej cnocie został uniesiony
(8b)	Ad supremam monarchiam, Creatricem et usiam, Felix qua perfruitur.	Do najwyższego królestwa I stwórczego Jestestwa, Z którym obcuje szczęśliwy.
(9a)	In polorum ierarchia Tua, pater, prece pia Nostram miseriam	Ojciec mający miejsce w hierarchii nieba, Widząc nasze nieszczęścia, Przyjdź z pomocą

²⁸W przeciwieństwie do AH, daję przecinki po *doctrina* i *matutina*.

(9b)	Intuens auxiliare, Praesens transfretantes mare Transfer ad patriam.	Swoją pobożną prośbą, Żeglujących po doczesnym morzu Przenieś do niebiańskiej ojczyzny.

Sekwencja *De s. Thoma Aquinate*, incipit *Inviolata iubilans*, również ma udokumentowane XIV-wieczne pochodzenie, jako że Clemens Blume odnalazł ją we wspomnianym już kodeksie watykańskim, zawierającym dominikański graduał, powstały w zasadniczej części w XIV wieku²⁹. Była ona śpiewana na melodię XI-wiecznej pieśni łacińskiej opiewającej czystość i niepokalany stan Maryi, pieśni o incipicie *Inviolata, integra et casta es Maria*³⁰. Być może z tej właśnie przyczyny początkowa część pieśni o św. Tomaszu rozważa jego godny naśladowania sposób życia, nazywając go kwiatem czystości i przykładem zwyczajów. Strofa 3b nawiązuje do jego działalności naukowej: niezmierne obszary wiedzy, jakie Tomasz objaśniał w swoich dziełach, określa jako *profunda fluminum* (głębiny rzek), zaznaczając, że uczoney umiał z nich wydobyć to, co ukryte (*abditum*). Strofa 4a podkreśla związki Tomasza z Zakonem Kaznodziejskim, ale też jakby podnosi jego rangę, nazywając go kaznodzieją Słowa, czyli Chrystusa. Strofa 4b zawiera piękną metaforę opartą na terminologii rolniczej. Tu św. Tomasz jawi się jako siewca życiodajnego ziarna. Tym ziarnem jest oczywiście jego nauka. W strofach 5a, 5b, 6 święty trzykrotnie jest nazwany opiekunem. Pieśń kończy prośba o orędownictwo.

	DE S. THOMA AQUINATE (AH, t. 37, poz. 313)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1a)	Inviolata iubilans Laetetur ecclesia,	Niech raduje się Kościół, Z własnej woli śpiewając,
(1b)	Thomae nuntians Et promens praeconia.	Głosząc i obwieszczając Chwałę Tomasza.
(2a)	O lux doctorum, Norma iustitiae,	O światło doktorów, Zasado sprawiedliwości,
(2b)	Tu decus morum, Tu flos munditiae.	Tyś przykładem zwyczajów, Tyś kwiatem czystości.
(3a)	Tu sol illustrans Omnia Mundi pandis climata;	Ty, słońce oświetlające Wszystko, Opisujesz sfery świata;
(3b)	Profunda scrutans Fluminum Pandis abdita.	Badając głębie Nurtów, Objaśniasz to, co ukryte.

²⁹Zob. AH, t. 37, s. 270.

³⁰Tamże, s. 270. Tekst XI-wiecznej pieśni na cześć Maryi podaje m.in. Wikipedia: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Inviolata>. Pieśni tej można też wysłuchać w wykonaniu benedyktyńskich mnichów z opactwa św. Maurycego i św. Maura w Clairvaux: <https://www.youtube.com/watch?v=GD1AOTNjgc>.

(4a)	Verbi praedicator, [Sermonis] dominici,	Kaznodziejo Słowa I nauki Pańskiej,
(4b)	Lux mundi, sator Seminis almifici,	Światło świata, siewco Życiodajnego ziarna,
(5a)	O patrone,	O opiekunie,
(5b)	O patrone,	O opiekunie,
(6)	O patrone, O Thoma, caeli Dominum Fac placatum.	O opiekunie, O Tomaszu, ubłagaj Pana niebios.

Sekwencję *De s. Thoma Aquinate*, incipit *Adest dies laetabundus*, jezuita Guido Maria Dreves odnalazł w rękopiśmiennym prozarium dominikańskim z XV wieku³¹, jednakże jej pochodzenie może być wcześniejsze, co już wyraziliśmy na wstępie tej pracy. Sekwencję tę śpiewano na melodię tropu *Diadema salutare*; niestety nie udało nam się dotrzeć do nut ani wykonania tejże pieśni. Pierwsza strofa omawianej sekwencji mówi o dniu, w którym św. Tomasz odszedł z tego świata. O tym dniu pisze też Wilhelm z Tocco w rozdziale LXV żywotu kanonizacyjnego, wskazując, że nasz święty rozstał się z życiem w roku 1274 (był to czwarty rok pontyfikatu Grzegorza X), w dniu 7 marca, w godzinach porannych, nie ukończywszy jeszcze 49 roku życia. Autor żywotu przypisuje temu momentowi wiele symbolicznych znaczeń. I tak Tomasz zmarł przed ukończeniem 49 roku życia, aby swój jubileusz mógł świętować w niebie; w siódmym dniu miesiąca, aby tak jak Bóg, który przez sześć dni stwarzał świat, a siódmego dnia odpoczywał, tak i on, po życiu pełnym trudów, mógł odpocząć w dniu siódmym; i wreszcie w godzinach porannych (*hora matutinali*), aby dzień chwały zaczął w pełnym blasku³². Strofa 1b mówi o wizji, w której Tomasz ukazał się w pełni swojej chwały jednej ze swoich sióstr, jednakże u Wilhelma z Tocco nie znajdujemy o tym wzmianki. W strofie 2a Akwinata jest ukazany jako przeciwieństwo niewiernego Tomasza z Ewangelii św. Jana³³, nie był bowiem dręczony wątpliwościami tak jak wspomniany uczeń Chrystusa. Strofa 3a podkreśla czystość duchową i cielesną św. Tomasza, o której pisaliśmy już w omówieniu sekwencji o incipicie *Inviolata iubilans*. W strofie 3b mamy nawiązanie do rozdziału LVII żywotu kanonizacyjnego, który opowiada, jak święty przewidział własną śmierć. Miało to miejsce w drodze na Sobór Lyoński. Wtedy Tomasz, jadąc na osiołku, uderzył głową o gałąź zwisającą nad drogą. Ponieważ jego stan pogarszał się z godziny na godzinę, zatrzymano się na zamku w Maenza. To-

³¹ *Analecta hymnica medii aevi*, hrsg. von C. Blume und G.M. Dreves, t. 10: *Sequentiae ineditae. Liturgische Prosen des Mittelalters*, Folge 3, hrsg. von G.M. Dreves SJ, Leipzig: Reiland, 1891 i reprint: New York – London: Johnson Reprint Corporation, 1961, s. 315.

³² GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 138; ed. 1996, s. 205.

³³ J 20,24–29.

masz, czując zbliżającą się śmierć, poprosił, aby przeniesiono go do klasztoru cystersów w Fossa Nuova. Wolał spotkać się z Panem w miejscu pełnym pobożności niż w zwykłym zamku. Będąc już w Fossa Nuova, miał się zwrócić do swojego sekretarza i wypowiedzieć słowa Psalmu 131,14: „Fili Raynalde, haec requies mea in saeculum saeculi, hic habitabo, quoniam elegi eam”³⁴. W strofie 4a Doktor Anielski został nazwany klejnotem wyznawców, co wskazuje, jak bardzo się wśród nich wyróżniał. Tu też została zawarta prośba, aby pamiętać o swoich współbraciach z Zakonu Kaznodziejskiego. To zaś może dowodzić, że autor był dominikaninem lub pisał na zamówienie dominikanów. Ostatnia strofa ukazuje Tomasza jako przewodnika wiernych.

	DE S. THOMA AQUINATE (AH, t. 10, poz. 418)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1a)	Adest dies laetabundus, Quo de mundo Thomas mundus Exit et bonis fecundus Intrat coelestem curiam.	Nastał dzień radosny, W którym wolny od grzechu Tomasz odszedł Ze świata i bogaty w dobro Dołączył do niebiańskiego dworu.
(1b)	In qua doctor exaltatur Et a Christo coronatur, Ut sorori revelatur Per specialem gratiam.	Tam doktor zostaje wywyższony I ukoronowany przez Chrystusa, Jak zostaje objawione siostrze Przez szczególną łaskę.
(2a)	Hic Thomas non dubitavit, Sed constanter affirmavit, Docuit et praedicavit Sanctae fidem ecclesiae.	Ten Tomasz nie miał wątpliwości, Lecz stale nauczał, głosił Kazania i umacniał Wiarę świętego Kościoła.
(2b)	Hoc miracula testantur, Linguae, ora dum inflantur Detractorum, sed curantur Per votum poenitentiae.	To zaświadcza cuda — Puchną języki i usta Oszczerców, lecz leczy je Obietnica pokuty.
(3a)	Sine crimine letali, Cum honore magistrali Et pudore virginali Hic vixit mundi speculum.	Bez grzechu śmiertelnego, Z chwałą mistrza I dziewiczym wstydem Żył on jako światło świata.
(3b)	Suum transitum praedixit Sepulturamque indixit Circumstantibus et dixit: Quiescam in saeculum.	Swoją śmierć przepowiedział, Zebrany zapowiedział swój Pogrzeb, mówiąc: Spocznę na wieki.
(4a)	Ordinis praedicatorum Cum sis gemma confessorum, Memor semper sis tuorum, Doctor beatissime.	Ponieważ w Zakonie Kaznodziejskim Jesteś klejnotem wyznawców, Pamiętaj zawsze o swoich braciach, Błogosławiony doktorze.

³⁴ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 131; ed. 1996, s. 195.

(4b)	Ut te duce consequantur, Qui te patrem venerantur, Vitam ³⁵ , in qua recreantur Beatorum animae.	Oby szli za tobą jak za przewodnikiem Ci, którzy szanują ciebie jak ojca, Tyś jest życiem, które wzmacnia Dusze błogosławionych.
------	--	---

Sekwencję *De s. Thoma Aquinate*, incipit *Thoma, flos praedicatorum*, wydał Henry Marriott Bannister w oparciu o dwa rękopiśmienne prozaria: jedno z XV wieku, przechowywane w Londynie, i drugie XVI-wieczne, przechowywane w Rawnie, oraz w oparciu o dwa źródła drukowane: *Missale FF. Praedicatorum et S. Crucis* impr. Parisiis 1517 i *Missale FF. Praedicatorum* impr. Parisiis 1529³⁶. Sekwencja ta, jak podaje wydawca, była śpiewana na melodię *Verbum bonum*, tj. hymnu na Święto Zwiastowania Błogosławionej Dziewicy Maryi³⁷. W strofie 1a Tomasz jest nazywany „kwiatem” Zakonu Kaznodziejskiego. Ma to głęboko symboliczną wymowę, jako że kwiat jest najpiękniejszą częścią rośliny, a niezrędko bywa też początkiem nowego życia. Ponadto autor pisze, że w niebie Tomasz zajmuje tron błogosławionych — tron zaś zawsze jest symbolem wywyższenia, panowania i władzy³⁸. W strofie 1b mamy zawartą opozycję: prawda — kłamstwo. Prawda jest tu synonimem nauki Tomasza, kłamstwo zaś — wszystkich fałszywych doktryn i poglądów, z którymi zmagał się w ciągu swojego życia³⁹, a także kontrowersji, które po jego śmierci niesłusznie podnoszono w związku z niektórymi jego tezami. Strofa 2a porusza wątki, które były już przez nas omawiane, mianowicie sławę rodu Tomasza i jego czystość cielesną⁴⁰. Pojawiająca się tu podwójna suknia jest, jak się wydaje, symbolem przynależności Akwinaty do stanu duchownego. W strofie 2b mowa jest o cudach św. Tomasza. Materiały dotyczące tych cudów zbierał na polecenie papieża Jana XXII Wilhelm z Tocco. On też pomieścił je w ostatniej części żywotu kanonizacyjnego Doktora Anielskiego⁴¹. Są to w przeważającej mierze uzdrowienia, ale także objawienia, cudowne interwencje w obliczu niebezpieczeństwa, cudowny zapach u grobu i brak rozkładu ciała. Jan XXII nawiązał do tych cudów na początku uroczystości kanonizacyjnych w kazaniu, które wygłosił 16 lipca 1323 roku podczas konsystorza kardynałów i biskupów. Wskazał on wówczas,

³⁵ Uzupełniam przecinek po *vitam*.

³⁶ *Analecta hymnica medii aevi*, hrsg. von C. Blume und G.M. Dreves, t. 40: *Sequentiae ineditae. Liturgische Prosen des Mittelalters aus Handschriften und Frühdrucken*, Folge 7, hrsg. von H. Marriott Bannister, Leipzig: Reissland, 1902 i reprint: New York – London: Johnson Reprint Corporation 1961, s. 293.

³⁷ Tamże, s. 293. Tekst łaciński i najstarsza melodia pieśni *Verbum bonum* dostępne są na stronie: [http://www3.cpd.org/wiki/index.php/Verbum_bonum_\(Anonymous\)](http://www3.cpd.org/wiki/index.php/Verbum_bonum_(Anonymous)).

³⁸ U. JANICKA-KRZYWDA, *Patron — atrybut — symbol*, s. 179.

³⁹ Zob. omówienie sekwencji o incipicie *O quam de claro genere* w niniejszej pracy.

⁴⁰ Zob. jw.

⁴¹ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 139–160; ed. 1996, s. 205–271.

że obok innych zasług świętość Tomasza potwierdza „przynajmniej 300 cudów” i dlatego zasługuje on na kanonizację⁴². Strofy 3a i 3b przedstawiają doktora jako orędownika i przewodnika wiernych.

DE S. THOMA AQUINATE (AH, t. 40, poz. 343)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1a) Thoma, flos praedicatorum, Thronum tenes beatorum, Iunctus cetui doctorum; Christo laus et gloria.	Tomaszu, kwiecie kaznodziejów, Dołączony do grona doktorów, Zajmujesz tron błogosławionych; Cześć i chwała Chrystusowi.
(1b) Tu doctrinam veritatis Nobis propinasti gratis, Contra quam gens vanitatis Praedicat inania.	Ty naukę pełną prawdy Darmo nam ofiarowałeś, Wbrew której próżne plemię Głosi kłamstwa.
(2a) Tu nobili stirpe natus, Virgo manens Deo gratus, Stola duplici dotatus Caeli transis ostia.	Ty, zrodzony w sławnym rodzie, Miły Bogu przez swe dziewictwo I obdarzony podwójną suknią Przekraczasz bramy nieba.
(2b) Miracula per te facta, Scripto per papam redacta, In sacro sermone tacta, ⁴³ Fide stant non dubia.	W cuda przez ciebie czynione, Na piśmie z woli papieża zredagowane, W papieskim kazaniu poruszone, Wierzymy bez wątpienia.
(3a) O venerande confessor, Sacri numinis professor, Sis pro nobis intercessor In caelesti curia,	O godny czci wyznawco, Profesorze z woli Bożej, Bądź naszym pośrednikiem Na niebiańskim dworze,
(3b) Ut te duce gaudeamus, Te praesente videamus Illum, quem semper optamus In aeterna saecula.	Abyśmy po wszystkie wieki Cieszyli się tobą jako przewodnikiem I w twojej obecności spoglądali na Tego, Którego zawsze pragniemy.

Na pieśni o incipicie *Thoma, flos praedicatorum* zakończyliśmy omawianie sekwencji powstałych przypuszczalnie w związku z kanonizacją Tomasza z Akwinu. Teraz przechodzimy do utworów późniejszych, napisanych po przeniesieniu kości świętego do Tuluzy. Zaczniemy od utworu *De s. Thoma Aquinate*, o incipicie *Lauda, Sion, increatam*. Sekwencję tę Clemens Blume odnalazł w kodeksie przechowywanym w Colmar (Alzacja, Francja), zawierającym XIV-wieczny graduał i sekwencjonarz⁴⁴. Wydawca niestety nie podaje, na jaką melodię śpiewano tę pieśń, jednak z układu sylab w poszczególnych wersach można wywnioskować, że była ona śpiewana na melodię hymnu, którego słowa ułożył

⁴²J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 431. Zob. też. J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 374–375.

⁴³Dostawiam przecinki, których brakuje w AH, mianowicie po słowach: *facta, redacta, tacta*.

⁴⁴AH, t. 37, s. 270.

Tomasz z Akwinu, hymnu o incipicie *Lauda, Sion, Salvatorem*⁴⁵. Pierwsza strofa omawianej sekwencji jest wezwaniem do oddania czci Chrystusowi, pojmowanemu jako prawdziwe światło. Metaforyką świetlną są przeniknięte również następne trzy strofy, tu jednak odnosi się ona już do św. Tomasza. Od strofy 3a rozpoczyna się biograficzna część sekwencji. W strofach 3a i 3b mowa jest o przepowiedni, którą otrzymała ciężarna matka Akwinaty⁴⁶. Strofy 4a i 4b traktują o odrzuceniu przez Tomasza świata, już w latach młodzieńczych. Ani Wilhelm z Tocco, ani nawet późniejszy biograf świętego, Bernard Gui⁴⁷, nie poświęcają temu osobnego miejsca. Jeśli jakieś ślady tego u nich odnajdujemy, to tylko pośrednio, dzięki analizie wątków, które opisują inne sprawy. Dobrze więc, że zostało to wyeksponowane przez anonimowego poetę w omawianej przez nas sekwencji. Wilhelm z Tocco pisze wprawdzie, że Tomasz nie przywiązywał wagi do rzeczy i zaszczytów doczesnych, jednakże ten passus dotyczy już późniejszego okresu jego życia, a w szczególności odrzucenia przez niego propozycji objęcia arcybiskupstwa Neapolu, którą otrzymał od Klemensa IV⁴⁸. Strofy 5a i 5b dotyczą działalności naukowej Akwinaty, a zwłaszcza jego komentarzy do Pisma Świętego, o czym już pisaliśmy w niniejszej pracy⁴⁹. Strofa 6a nawiązuje do wizji św. Tomasza — mianowicie, ukazał mu się św. Paweł i podał rozwiązanie problemu, nad którym uczony trzymał się od dłuższego czasu⁵⁰. W strofie 6b mamy opis zdarzenia, którego świadkiem był brat Dominik z Caserta, zakrystian w klasztorze św. Dominika w Neapolu. On to, zaintrygowany częstymi nocnymi wizytami Tomasza w kaplicy św. Mikołaja, postanowił pewnej nocy przyjrzeć się modlitwie współbrata. Ujrzał wówczas Tomasza uniesionego dwa łokcie nad ziemią i rozmawiającego z podobizną ukrzyżowanego Chrystusa. Postać na krzyżu przemówiła wówczas do niego słowami: „Thoma, bene scripsisti de me, quam recipies a me pro tuo labore mercedem?”, Tomasz zaś miał odpowiedzieć: „Domine, non nisi te”. Pisał wówczas III część *Summy teologii*, a konkretnie o męce i zmartwychwstaniu Chrystusa. Niewiele więcej już napisał z powodu niezwykłych objawień, które otrzymał od Pana⁵¹. Scenę

⁴⁵ Zob. THOMAS AQUINAS, *De venerabili Sacramento in festo Corporis Christi*, incipit *Lauda, Sion*, w: *Hymny średniowieczne*, tłum. J. Gamska-Lempicka, *Rzecz o hymnach* napisał J. Birkenmajer, Lwów: Filomata, 1934, s. 122–127. Melodię tego hymnu, w wykonaniu benedyktyńskich mnichów z opactwa św. Maurycego i św. Maura w Clairvaux, można odtworzyć na stronie internetowej: <https://www.youtube.com/watch?v=qjyFJBABHFw>.

⁴⁶ Zob. omówienie sekwencji o incipicie *Laetabundus* w niniejszej pracy.

⁴⁷ BERNARDUS GUIDONIS, *Vita s. Thomae Aquinatis*, w: *Fontes vitae s. Thomae Aquinatis*, s. 168–256.

⁴⁸ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 114–116; ed. 1996, s. 173.

⁴⁹ Zob. omówienie sekwencji *O quam de claro genere* w niniejszej pracy.

⁵⁰ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 88; ed. 1996, s. 131; BERNARDUS GUIDONIS, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 184.

⁵¹ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 108; ed. 1996, s. 161–162.

tę pięknie zobrazował Otho Vaeni we wspomnianym już antwerpskim druku. Święty unosi się tam nad ziemią na niewielkim obłoczku. Jest w pozycji kłęczącej. Poniżej niego, na posadzce spoczywają jego atrybuty: księga i kałamarz z piórem. W geście modlitewnym wznosi ręce do krucyfiksu. Od krzyża w jego stronę odchodzi ukośny promień światła. W tym promieniu umieszczony jest napis, przytaczający słowa, które święty miał usłyszeć od Chrystusa. Nie widzimy jednak ich dokładnie, są bowiem w lustrzanym odbiciu. W lewej części ryciny mamy dwie postaci przyglądające się modlącemu. Jedną z nich jest, jak się domyślamy, Dominik z Caserta⁵². Strofa 7a nawiązuje do cudu opisanego przez Bernarda Gui. Mianowicie dnia 6 grudnia 1273 roku, gdy Tomasz leżał chory w swojej celi w Neapolu, w oknie ukazała się gwiazda dość dużych rozmiarów. Wniknęła ona przez okno do komnaty i zatrzymała się jakiś czas nad głową chorego doktora. Uważa się, że wyznaczyła ona ostatni okres życia Tomasza, w którym święty cały czas niedomagał na zdrowiu⁵³. W strofie 7b można doszukać się związków z wizją opisaną przez Wilhelma z Tocco. Miał ją jeden z cysterskich braci, który niechcący zdrzemnął się w trakcie modlitwy. We śnie zobaczył on gwiazdę unoszącą się znad klasztoru w Fossa Nuova do nieba, której towarzyszyły dwie inne gwiazdy, jakby nieco większe. Owa gwiazda, wzbijając się do góry, powiększała się tak, że w końcu dorównała wielkością swoim towarzyszkom. Gdy drzemiącego mnicha obudziła kołatka obwieszczająca śmierć Akwinaty, zrozumiał on, że pierwsza z tych gwiazd oznaczała duszę Tomasza wstępującą do nieba⁵⁴. Strofa 8a mówi o uzdolnieniach naszego świętego, które ten potrafił wykorzystać w sposób umiętny i dla chwały Bożej. Pod tym względem podobny był do dobrych sług z ewangelicznej przypowieści o talentach, którzy otrzymawszy na przechowanie pieniądze swego pana, pomnożyli je i zwrócili z procentem⁵⁵. W strofie 8b mamy subtelną aluzję do Psalmu 103 [104],13–14: „Z Twoich komnat nawadniasz góry, / owoc dzieł Twoich nasycy ziemię”. Cytat ten był mottem pierwszego wykładu Tomasza po objęciu katedry teologii w Paryżu w 1256 roku⁵⁶. Strofa 9a podaje nam wiek Akwinaty, w którym rozstał się on z życiem. Mamy tu nieco inną tradycję niż

⁵² *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 17.

⁵³ BERNARDUS GUIDONIS, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 202.

⁵⁴ GILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 133; ed. 1996, s. 199.

⁵⁵ Mt 25,14–30.

⁵⁶ Zob. J.A. WEISHEIPL, *Tomasz z Akwinu*, s. 101 oraz SANCTI THOMAE DE AQUINO *Principium Rigans montes*, Reportatio Petri de Andria, textum Taurini 1954 editum ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit: <http://www.corpusthomaticum.org/otd.html>. J.-P. Torrell (*Tomasz z Akwinu*, s. 74–75), pisze o tym wykładzie, że Tomasz zaczerpnął inspirację do niego z Pseudo-Dionizego: „zarówno w świecie duchowym, jak w świecie cielesnym Bóg działa poprzez ciąg pośredników. Tak jest też z przekazywaniem mądrości: najpierw rozlewa się ona w umysłach doktorów, których obrazem

u Wilhelma z Tocco. Co zaś on pisał w tej sprawie, przytoczyliśmy już w omówieniu sekwencji o incipicie *Adest dies laetabundus*. W strofie 9b czytamy, że w niebie Tomasz został ozdobiony podwójną aureolą. Ponieważ aureola jest symbolem chwały niebieskiej⁵⁷, wskazuje to, że przypisywano mu większe zasługi niż pozostałym świętym. Strofy 10a i 10b mówią o pierwotnym miejscu spoczynku św. Tomasza w klasztorze cysterskim w Fossa Nuova oraz o translacji jego relikwii do Tuluzy w 1369 roku. W strofie 11a dowiadujemy się o czci, jaką obdarza go Tuluza, i o zdarzających się tam cudach. Strofa 11b tak jest skomponowana, aby chór wyrażał chęć naśladowania świętego i pragnienie osiągnięcia takiej chwały, jaką on cieszył się w niebie.

	DE S. THOMA AQUINATE (AH, t. 37, poz. 312)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1a)	Lauda, Sion, incretam Lucem veram, vere natam De Maria virgine;	Chwal, Syjonie, prawdziwe światło, Nie stworzone, a prawdziwie zrodzone Z dziewicy Maryi;
(1b)	Causa laudis nunc est ardens Et lucerna vere lucens Veritatis lumine.	Dla chwały teraz płonie Lampa i prawdziwie świeci Światłem prawdy.
(2a)	Doctor Thomas est lucerna, Quae de luce sempiterna Nunc accensa radiat.	Doktor Tomasz jest lampą, która, Zapalona od wiecznego płomienia, Roztacza teraz promienie.
(2b)	Inter astra vespertina Quasi stella matutina Singularis rutilat.	Pośród gwiazd wieczornych Złoci się niczym pojedyncza Gwiazda poranna.
(3a)	Qualis esset nasciturus Praedicator et docturus Christianum populum	Przed narodzinami św. Tomasza Matka dowiedziała się Przez prorocze słowo,
(3b)	Sanctus Thomas, nondum natus Fuit matri praemonstratus [Per] verbum propheticum.	Jakim narodził się Kaznodzieją i nauczycielem Chrześcijańskiego ludu.
(4a)	Puer spreuit voluptatem, Omnem mundi vanitatem Et parentum gloriam,	Jako chłopiec gardził przyjemnościami, Wszelką marnością świata I sławą rodziców,
(4b)	Semper servans puritatem Carnis, cordis caritatem, Paupertatis regulam.	Zawsze dochowywał czystości Ciała, dobroci serca I reguły ubóstwa.
(5a)	In scripturis meditatur Et abyssum perscrutatur Fluminis scientiae;	Pismo często rozważał I badał głębię Rzeki wiedzy;

są tutaj góry, a stamtąd, za sprawą ich posługi, w swoich zdrojach niebiańskiej światłości zanurza umysły słuchaczy”.

⁵⁷U. JANICKA-KRZYWDA, *Patron — atrybut — symbol*, s. 168.

- (5b) Datur sensus, quem optavit,
Spiritus, quem invocavit,
Sibi sapientiae.
- (6a) Princeps hunc apostolorum,
Paulus, doctor populorum,
Docet omne dubium;
- (6b) Crucifixus hunc adfatur
Et promittens consolatur
Se doctori praeium.
- (7a) Sidus missum decumbenti
Testis fuit morienti
Transitus ad bravium;
- (7b) Lux a terris elevatur,
Sanctus Thomas cum vocatur
Ad perenne gaudium.
- (8a) Qui talenta sibi data
Cum usuris ampliata
Rettulit ad patriam,
- (8b) Velut imber⁵⁸, qui divina
Totam rigat ex doctrina
Christi nunc ecclesiam.
- (9a) Tempus vitae fructu plenum
Duxit annum quinquagenum⁵⁹,
Iubilat in patria.
- (9b) Bina stola decoratus,
Virgo, doctor est dotatus
Duplici aureola.
- (10a) Ossa sancti detinentur
Fossae Novae violenter
Annis olim pluribus.
- (10b) Ioseph ossa sunt translata,
Sancti Thomae dum sunt data
Suis ossa fratribus.
- (11a) Hunc Tolosa veneratur,
Ubi Deus operatur
Saepius miracula.
- (11b) Cuius vitam nos sectari
Et cum ipso gloriari
Det Deus in saecula.
- I został mu dany zmysł mądrości,
Którego pragnął, i natchnienie,
O które prosił.
- Paweł, ksiązę apostołów,
Nauczyciel narodów, objaśnia mu
Wszystko, co budzi wątpliwości;
- Ukrzyżowany przemawia do niego
I pociesza, obiecując doktorowi
Siebie w nagrodę.
- Gwiazda posłana mu w chorobie
Zaświadczyła umierającemu
Przejsie ku nagrodzie.
- Światło z ziemi się uniosło,
Gdy św. Tomasz został wezwany
Ku wiecznej radości.
- Ten, który dane jemu talenty
Powiększył i z procentem
Odniośł do niebiańskiej ojczyzny,
- Jest jak deszcz, który Bożą
Nauką zrasza cały
Kościół Chrystusowy.
- Czas życia, pełen owoców,
Skończył się na roku pięćdziesiątym,
Teraz święty cieszy się niebieską
ojczyzną.
- Ubrany w podwójną suknię,
Dziewiczy doktor został ozdobiony
Podwójną aureolą.
- Niegdyś kości świętego gwałtem
Zostały zatrzymane w Fossa Nuova
Na wiele lat.
- Tak jak przeniesiono kości [patriarchy]
Józefa,
Tak teraz oddaje się braciom
Kości świętego Tomasza⁶⁰.
- Szacunek jemu okazuje Tuluza,
Gdzie Bóg bardzo często
Działa cuda.
- Abyśmy naśladowali jego życie
I z nim samym zaznawali chwały
Niech Bóg zezwoli na wieki.

⁵⁸ Dodaję przecinek po *imber*.

⁵⁹ Po *quinquagenum* uzupełniam przecinek, którego brakuje w AH.

⁶⁰ Zob. Rdz 50,25; Hbr 11,22.

Sekwencję *De s. Thoma Aquinate*, incipit *Iucundetur in hac die*, Clemens Blume odnalazł w kodeksie przechowywanym w Grazu, zawierającym dominikański zbiór kolekt z XV wieku⁶¹. Jak wskazuje wydawca, pieśń ta miała swoją własną, oryginalną melodię⁶². Pierwsze cztery strofy sekwencji zawierają wątki, które omówiliśmy już wcześniej, dlatego od razu przechodzimy do analizy ciągu strof od 3a do 5b. Obejmują one wydarzenia, które rozegrały się wkrótce po przyjęciu przez Tomasza habitu dominikańskiego, co miało miejsce prawdopodobnie w końcu kwietnia 1244 roku w Neapolu⁶³. Tą swoją decyzją Akwinata zburzył rodzinne plany, według których w przyszłości miał zostać opatem benedyktyńskiego klasztoru na Monte Cassino. Matka Tomasza, donna Teodora, nie miała bowiem nic przeciwko jego życiu duchownemu, nie podobało jej się jednak, że syn wybrał ubogi zakon braci żebrzących. Chcąc go nakłonić do zmiany zamiarów, najpierw udała się do Neapolu⁶⁴. Tam go jednak nie zastała, gdyż współbracia, przeczuwając przyszłe pretensje rodziny, postanowili wysłać go do Paryża. Wtedy donna Teodora nakłoniła swoich pozostałych dwóch synów, aby udali się w pościg za bratem i siłą sprowadzili go do domu. Tak też się stało. Tomasz gwałtem został oddzielony od towarzyszących mu współbraci⁶⁵ i przewieziony najpierw do zamku Akwinów na Montesangiovanni, a później do Roccasecca. Podczas pobytu w pierwszym zamku święty miał być zamknięty w warownej wieży⁶⁶. Ponieważ rodzina nie była w stanie odwieść go od powziętej decyzji, rodzeni bracia postanowili uciec się do podstępu. Pewnego dnia sprowadzili do jego celi piękną i kusząco odzianą dziewczynę, z nadzieją, że Tomasz się jej nie oprze i zmieni swoje postanowienia. On tymczasem, wpadłszy w oburzenie, pochwycił płonące polano z kominka i nim przepędził narzucającą mu się

⁶¹ *Analecta hymnica medii aevi*, hrsg. von C. Blume und G.M. Dreves, t. 44: *Sequentiae ineditae. Liturgische Prosen des Mittelalters aus Handschriften und Frühdrucken*, Folge 9, hrsg. von C. Blume SJ, Leipzig: Reislund, 1904 i reprint: New York – London: Johnson Reprints Corporation, 1961, s. 269.

⁶² Tamże, s. 269.

⁶³ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 71; ed. 1996, s. 103–105; zob. J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 47 oraz J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 27; zob. też rycinę w *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 5.

⁶⁴ Zob. J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 48–49 oraz J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 28. Nieco inaczej to zdarzenie relacjonuje GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 71–72; ed. 1996, s. 105–106. Zob. też rycinę w *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 6.

⁶⁵ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 72–73; ed. 1996, s. 107–109; por. J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 48–49 oraz J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 29, zob. też rycinę w *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 7.

⁶⁶ J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 50 oraz J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 29; Guillelmus de Tocco (*Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 74–76 i ed. 1996, s. 109–114) nie wspomina o żadnej wieży, mówi tylko o domowym więzieniu (*carcer*). Zob. też rycinę w *Vita D. Thomae*, s. 10.

dziewczyne⁶⁷. Potem nakreślił polanem znak krzyża na ścianie i, modląc się do niego, zapadł w głęboki sen. Wówczas przybyli do niego dwaj aniołowie, którzy przepasali jego łądzwie rzemieniem anielskiej czystości⁶⁸. Odtąd Tomasz już nigdy nie doznawał pokus wynikających z pożądliwości cielesnej i przez całe życie zachował czystość. Ponoć na pamiątkę tego wydarzenia zakonnicy dominikańscy przepasani są skórzanym pasem. Strofa 5a zdaje się wskazywać, że po anielskiej wizycie św. Tomasz, pogrążony w modlitwie, uniosł się nad ziemię. Wilhelm z Tocco nic o tym nie wspomina, a cud lewitacji opisuje w dalszej części żywotu w dwóch miejscach. Po raz pierwszy zdarzył się on ponoć podczas pobytu świętego w konwencie braci w Salerno: wówczas to ciało Tomasza, który z całym żarem serca oddawał się modlitwie, uniosło się nad ziemię, tak jakby podążało za duszą wznoszącą się ku Bogu⁶⁹. O drugim cudzie lewitacji wspominaliśmy już w omówieniu pieśni *Lauda, Sion, increatam*. Strofa 5b może być komentarzem do wcześniej opisanych wydarzeń, ale może też stanowić nawiązanie do rozdziału XXVIII żywotu kanonizacyjnego, gdzie mowa jest o widzeniu pewnego brata, który spisał historię życia św. Tomasza (być może pod tą postacią kryje się sam Wilhelm z Tocco). Gdy owemu bratu ukazał się święty, ten zapytał go, czy prawdą jest to, co o nim napisał, że w chwili śmierci był tak czysty, jak gdy wychodził z łona matki. Doktor Anielski, słysząc słowa pochwały, lekko się zaczerwienił i przyznał, że to prawda⁷⁰. Strofy 6a–6b opisują zdarzenia omówione przez nas w opracowaniu poprzedniej pieśni. Strofa 7a wspomina o pokorze św. Tomasza. Wilhelm z Tocco poświęca jej trzy rozdziały⁷¹, jednakże zagadnienie ujęte w strofie zdaje się nawiązywać do pierwszego z nich, gdzie mamy przytoczone słowa doktora: „Regrator Deo, quia numquam de mea scientia, cathedra magistrati et de nullo actu scholastico habui motum inanis gloriae, qui meum a sede humilitatis extolleret animum. Et si primum motum praevienientem rationem habui, eiusdem rationis iudicio superveniente depressi”⁷². Znaczy to, że Tomasz umiał skutecznie walczyć z pokusami popychającymi do pychy. W strofie 7b mamy opisane dwa cudowne uzdrowienia dokonane za sprawą świętego. Wilhelm z Tocco opisuje je w rozdziałach L i LIII. Pierwsze dotyczyło jego towarzysza i sekretarza Reginalda z Piperno. Tomasz wyleczył go z gorączki, kładąc mu na piersi relikwie św. Agnieszki i modląc się w intencji jego

⁶⁷ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 74–76; ed. 1996, s. 112–114; zob. J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 50–53 oraz J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 29, zob. też rycinę w *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 11.

⁶⁸ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 75; ed. 1996, s. 113; zob. też rycinę w *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 12.

⁶⁹ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 107; ed. 1996, s. 160–161.

⁷⁰ Tamże, s. 102; ed. 1996, s. 152–153.

⁷¹ Tamże, s. 97–100; ed. 1996, s. 147–150.

⁷² Tamże, s. 97; ed. 1996, s. 147.

zdrowia, dopóki ten, uleczony i wesoły, nie przyjął w łóżku pozycji siedzącej⁷³. Drugiego uzdrowienia doznała bliżej nieznaną kobietą cierpiącą na krwotoki. Miało ono miejsce w Rzymie, w kościele św. Piotra, w dzień Zmartwychwstania Chrystusa, roku Wilhelm z Tocco niestety nie podaje. Święty Tomasz wygłaszał tam wówczas kazanie. Gdy zstępował od pulpitu, kobieta owa dotknęła jego szaty i od razu poczuła, że została uwolniona od swojej słabości. O tym cudownym zdarzeniu opowiedziała swemu towarzyszkowi, który potem wielokrotnie słał dobroć i świętość Tomasza, mówiąc: „Felix Doctor, qui simili clarescit miraculo, ut Salvator: cuius dum fimbria vestimenti tangitur, infirma curatur, ut sciretur, quantum meritum esset in eius anima, ex quo tanta virtus inveniretur in cappa”⁷⁴. Strofy 8a i 8b opowiadają o gwieździe zwiastującej szybką śmierć Tomasza⁷⁵ i o jego odejściu do niebiańskiej ojczyzny⁷⁶. W strofach 9a i 9b mamy zasygnalizowane wydarzenia z roku 1369, kiedy to papież Urban V na prośbę Eliasza Raymonda, generała Zakonu Kaznodziejskiego, zezwolił, aby relikwie świętego powróciły do jego współbraci. Przewieziono je wówczas z Fossa Nuova do Tuluzy. W uroczystościach translacji uczestniczyło wielu biskupów i brat króla Francji, księżę Andegawenii, ze swoją żoną⁷⁷. Po tych wydarzeniach nowe miejsce pochówku Tomasza zasłynęło cudami⁷⁸. Strofa 10a wylicza rodzaje uzdrowień otrzymywanych tam za wstawiennictwem świętego. Pieśń kończy prośba do Akwinaty, aby był podporą w naszych doczesnych zmaganiach. Mamy tu też piękny obraz doktora z podwójnym wieńcem kwiatów⁷⁹; wieńiec ma być nagrodą dla tych, którzy odnieśli zwycięstwo w walce z pokusami i godnie przeżyli swoje życie.

	DE S. THOMAE AQUINATE (AH, t. 44, poz. 303)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1a)	Iucundetur in hac die Nisu toto mentis piae Thomae plebs devotius,	Niechaj lud w tym dniu cieszy się Pobożnie osiągnięciami bogobojnej Myśli Tomasza.
(1b)	Cuius ortum clarum vitae Miris signis profert rite Matri Dei nuntius.	Jego sławne narodziny, poprzedzone Cudownymi znakami, słusznie objawia Matce Bożej posłaniec.
(2a)	Stirpem claram	Będąc jeszcze dzieckiem, porzuca

⁷³Tamże, s. 123–124; ed. 1996, s. 185–186; zob. J.A. WEISHEIPL OP, *Tomasz z Akwinu*, s. 371 oraz J.-P. TORRELL, *Tomasz z Akwinu*, s. 321.

⁷⁴GUILLIEMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 126–127; ed. 1996, s. 189–190. Z przytoczoną wyżej opowieścią por. Mk 5,25–34.

⁷⁵Zob. omówienie sekwencji *Lauda, Sion, incretam* w niniejszej pracy.

⁷⁶Zob. omówienie sekwencji *Adest dies laetabundus* w niniejszej pracy.

⁷⁷Zob. *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 29.

⁷⁸Tamże, s. 30.

⁷⁹O symbolicznym wieńcu: U. JANICKA-KRZYWDA, *Patron — atrybut — symbol*, s. 180.

Linquens infans, ut amaram Rem detestans Saeculi lenocinium; (2b) Morum gratus Praedicator fit beatus, Sic patuit Viri sancti praesagium. (3a) Mater probat turri tutum, Unde norat Dei nutum, Hinc exsultat uberius. (3b) Blanda voce ut anguilla, Titione caesa illa⁸⁰, It suggestrix celerius. (4a) Pressa cruce humi stravit Carnem, quam sibi rogavit Muniri castitate; (4b) Angelica manus cinxit Lumbos eius et restrinxit A luxus potestate. (5a) Orans, mente Deo fixus, Nullo fulcimento nixus In aera cernitur; (5b) O, quem probat vita pura, Hic illaesus, a pressura Carnis dum eximitur. (6a) Christum crucis in tortura Precans doctor mente pura Ut fremat⁸¹ eloquia, (6b) Crucifixus fans de cruce: Bene de me, Thoma, tute Exarasti omnia. (7a) Scandens cathedrae fastigium, Nunquam sensit pestiferum Stimulum tumoris. (7b) Curat febre furentem Sanguineque fluentem Dei vis amoris. (8a) Sidus missum caelo novum Thomae signat mox transitum De carnis ergastulo, (8b) Migrat doctor, praedicator,	Sławny ród, jako gorzką Rzecz przeklina Rozkosze świata. Kaznodzieja, miły Bogu z racji Obyczajów, staje się błogosławnym, Tak ziściła się Zapowiedź świętości męża. Matka uważa, że będzie bezpieczny W wieży, tu poznaje wolę Bożą, Raduje się z niej niezmiernie. Przemawiająca przymilnie jak wąż, Uderzana płonącym polanem, Szybko ucieka kusicielka. Narysowawszy krzyż, przywarł ciałem Do ziemi i prosił, aby ochronę Stanowiła jego czystość. Anielska ręka opasała Jego lędźwie i uchroniła Przed pokusą rozwiązłości. Modłąc się, przyłgął myślą do Boga, O żadną podporę nie oparty Uniósł się w powietrzu. Ten, o którym świadczy czyste życie, Nie uległ pokusie, ponieważ został Uwolniony od słabości ciała. Kiedy doktor w szóstym sercu błagał Chrystusa cierpiącego na krzyżu, Aby wyrzekł słowo, Ukrzyżowany rzekł z krzyża: Dobrze o mnie, Tomaszu, i prawdziwie Wszystko napisałeś. Wstąpiwszy na podniesienie katedry, Nigdy nie odczuł zgubnego Ościenia pychy. Jego siła miłości do Boga Leczy [towarzysza] bredzącego w gorączce I [kobietę] broczącą krwią. Nowa gwiazda zesłana z nieba Zapowiada szybkie odejście Tomasza Z więzienia ciała. Odchodzi dany doczesnemu światu

⁸⁰Dodaję przecinki po *anguilla* oraz *illa*.

⁸¹Wprowadzam drobną poprawkę tekstu, dając *fremat* zamiast *fremet*, które przyjął do edycji Blume.

	Veritatis exarator, Datus huic saeculo.	Doktor i kaznodzieja, Który pisał prawdę.
(9a)	Corpus praesul reddit sacrum Fossae Novae occultatum, Exsultat fratrum contio;	Biskup oddaje święte ciało, Pochowane w Fossa Nuova, Cieszy się zakon braci;
(9b)	Fulget corpus miris novis, Levat praesul divinis donis, Gaudet Tolosae regio.	Ciało słynie nowymi cudami, Biskup podnosi je niczym Boży dar, Cieszą się okolice Tuluzy.
(10a)	Pie pater, fer solamen, Qui fuisti in tutamen Aegris, caecis, surdis, claudis, Defer scutum bonae laudis Ante strictum iudicium.	Dobry ojczcie, który byłeś Podporą dla chorych, ślepych, Głuchych, chromych, nieś pociechę, Chroń tarczą dobrej sławy Przed surowym sądem.
(10b)	Thomas, iubar micans polo, Duplum sertum fers in collo Certantibus in agone, Fac nos dignos mox coronae Post huius vitae exitum.	Tomaszu, gwiazdo błyszcząca na niebie, Niesiesz na szyi podwójny wieniec Dla zmagających się w walce, Uczyń nas godnymi owego wieńca, Gdy odejdziemy z tego życia.

Sekwencję *In Translatione s. Thomae Aquinatis*, incipit *In praesenti incolatu*, Clemens Blume odnalazł w kodeksie z Nijmegen (Holandia) zawierającym XV-wieczny sekwencjonarz dominikański⁸². Pieśń ta, jak podaje jej wydawca, była śpiewana na melodię sekwencji na cześć św. Dominika, incipit *In caelesti hierarchia*⁸³. Ponieważ większość strof pieśni *In praesenti incolatu* nawiązuje do tych momentów z życia św. Tomasza, które zostały już omówione przy analizie poprzednich sekwencji, dłużej zatrzymamy się tylko przy zwrotkach 6a i 6b, opisujących pewne zdarzenie poświadczone w dokumentach procesu kanonizacyjnego, a w szczególności w zeznaniu 93, złożonym przez świadka Piotra Branchatiusa⁸⁴. Tenże świadek zeznał, że Reginald z Piperno, sekretarz św. Tomasza, opowiedział mu następującą historię. Pewnego razu, gdy Reginald przebywał w swojej celi sąsiadującej z celą doktora, usłyszał swego mistrza rozmawiającego z dwiema osobami. Po tej rozmowie Tomasz przywołał sekretarza, kazał mu przynieść światło i zanotować pewne swoje myśli. Kiedy Reginald spełnił życzenie doktora, zapytał go, z kim rozmawiał nie tak dawno w swojej celi. Tomasz wzbraniał się przed odpowiedzią, ale ponieważ Reginald nalegał, powiedział mu taką rzecz: właśnie trudził się nad zrozumieniem jakiegoś miejsca z Proctwa Izajasza. Ponieważ sam nie mógł sobie z tym poradzić, zaczął modlić się do Boga, aby odślonił mu tajemnicę tego fragmentu. Wówczas ukazali mu

⁸² AH, t. 44, s. 270.

⁸³ Tamże, s. 270.

⁸⁴ *Processus canonizationis s. Thomae Aquinatis Neapoli*, w: *Fontes vitae s. Thomae Aquinatis*, cura et labore P. M.-H. Laurent OP, Tolosae 1931, s. 399–400.

się św. Paweł i św. Piotr i w rozmowie wyjaśnili mu, jak ma owo miejsce zinterpretować. Z racji swojej skromności Tomasz bardzo prosił Reginalda, aby o tym zdarzeniu nikomu nie wspominał przed jego śmiercią, a wierny towarzysz przychylił się do jego prośb i całą rzecz wyjawiał dopiero, gdy doktor spoczął w grobie. O tym wydarzeniu wspomina też Wilhelm z Tocco⁸⁵, jednak bardzo krótko. Natomiast w antwerpskim druku scena rozmowy świętego z książętami apostołów oddana jest niezwykle pięknie. W dolnym prawym rogu widzimy Tomasza siedzącego przy stole. Przed nim leży księga, obok kałamarnica i pióro. Po jednej i drugiej stronie doktora stoją apostołowie, dzierżąc swoje atrybuty: z lewej św. Paweł z mieczem, którym został zgładzony, z prawej św. Piotr z kluczami do królestwa niebieskiego. W górnym prawym rogu unosi się Matka Boska z Dzieciątkiem. Od jej aureoli odchodzi promień światła, oświetlający głowę Tomasza. Podpis pod ryciną wskazuje, że nie tylko święci apostołowie mieli zwyczaj rozwiewać jego wątpliwości, lecz także Matka Boża, określona tutaj jako *Virgo Deipara*⁸⁶. Ostatnie cztery strofy nawołują do modlitwy dziękczynnej za mądrość św. Tomasza, a zwłaszcza do śpiewania psalmów. Święto zaś Doktora Anielskiego nakazują uczcić radością oraz przyrzeczeniem poprawy. To ma zapewnić jego pomoc w osiągnięciu życia wiecznego.

	IN TRANSLATIONE s. THOMAE AQUINATIS (AH, t. 44, poz. 304)	NA PRZENIESIENIE RELIKWII ŚW. TOMASZA Z AKWINU
(1a)	In praesenti incolatu Festa Thomae cum conatu Celebret ecclesia.	Tu, gdzie obecnie mieszkamy, Niechaj Kościół uroczyście obchodzi Święto Tomasza.
(1b)	Gloriosus hic est natu Et excedens doctoratu ⁸⁷ , Scripturae facetia.	On jest sławny urodzeniem, Przewyższa też innych doktoratem I wytwornością pism.
(2a)	Cuius ortus prophetatur, Matri suae dum adfatur Homo plenus spiritu:	Jego narodziny zapowiedziało prorocтво, Człowiek pełen natchnienia rzekł Do jego matki:
(2b)	Erit frater praedicator, Veritatis indagator Pro salute populi.	Będzie bratem kaznodzieją, Poszukiwaczem prawdy Dla dobra ludzkości.
(3a)	Ab ordine rapitur Et in turri ponitur Sicque captivatur,	Z zakonu został porwany I uwięziony w więzy, Tak stał się jeńcem.
(3b)	Per puellae specie Eius innocentiam	Urodą dziewczyny starano się Wystawić na próbę

⁸⁵ GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita s. Thomae Aquinatis*, s. 88 i 133; ed. 1996, s. 131–132 i 200.

⁸⁶ *Vita D. Thomae Aquinatis*, s. 18.

⁸⁷ Po *doctoratu* dodaję przecinek, którego nie ma w AH.

	Turbare conantur.	Jego niewinność.
(4a)	Sed, cum ignis titione Necnon bona ratione Effugavit feminam,	Lecz kiedy płonącem polanem I zdolnością przekonywania Przegnał kobietę,
(4b)	Humili prostratione Et magna devotione Petit continentiam.	Legł pokornie na ziemi I z wielką pobożnością Prosił o wstrzeźliwość.
(5a)	Ab angelo consolatur Et cum stola circumdatur Exsistens in carcere;	Będąc jeszcze w więzieniu, Otrzymał pociechę od anioła I pas na suknię.
(5b)	Sicque Thomas praeservatur Nec in carne maculatur A funesto scelere.	I tak Tomasz wytrzymał, I nie skalał ciała Śmiertelnym grzechem.
(6a)	Petrus, Paulus veniunt, Intellectum conferunt Thomae dubitanti.	Przybywają Piotr i Paweł, Pełnemu wątpliwości Tomaszowi Dają zdolność rozstrzygania.
(6b)	O quam magni meriti, Cui cives caelici Tales astant sancti!	O jak wielkie są zasługi tego, Do którego mieszkańcy nieba I tacy święci przychodzą!
(7a)	Nullo prorsus fulcimento Sustentatus, elevatus Sursum ⁸⁸ , stans in aere.	Żadną zgoła podporą Nie podparty, uniesiony W górę, stoi w powietrzu.
(7b)	Crucifixus commendabat, Quod de ipso scriptitabat Tam venusto schemate,	Ukrzyżowany pochwalił to, Co o Nim napisał W tak pięknym zarysie,
(8a)	Et mercedem promittebat, Quam ab ipso deposcebat Pro laboris praemio.	I obiecał zapłatę, O którą prosił Go Tomasz, W nagrodę za trudy.
(8b)	Nil terreni praeoptabat, Solum Christum affectabat Habere pro gaudio.	Nie pragnął on niczego ziemskiego, Chciał tylko radować się Oglądaniem Chrystusa.
(9a)	Laudes ergo decantemus In hac die, iubilemus Voce plena;	Przeto w tym dniu śpiewajmy Pochwały i okazujmy radość Pełnym głosem;
(9b)	Psallat mater ecclesia Pro doctoris scientia Tam amoena.	Matka Kościół niech dziękuje psalmami Za wiedzę doktora Tak niezwykłą.
(10a)	Nunc ergo nos emendemus, Sanctum Thomam invocemus Prece semper sedula,	Przeto teraz okażmy poprawę I w gorliwych modlitwach Prośmy św. Tomasza,
(10b)	Ut Iesu Christo conregnemus, Ad promissa aspiremus Sempiterna gaudia.	Abyśmy królowali z Jezusem Chrystusem I osiągnęli obiecaną Wieczną radość.

⁸⁸Dodaję przecinek po *Sursum*.

Sekwencja *In Translatione s. Thomae Aquinatis*, incipit *Ad exemplar triumphantis*, jest poświadczona w sporej liczbie źródeł. Clemens Blume wymienia wśród nich cztery mszały dominikańskie: dwa w postaci rękopisu i dwa drukowane. Starszy z rękopisów datowany jest na przełom XV i XVI wieku i w czasach Blumego (pocz. XX w.) przechowywany był w Krakowie. Drugi, o XVI-wiecznej proveniencji hiszpańskiej, znajduje się obecnie w Watykanie. Wspomniane zaś druki to: *Missale FF. Praedicatorum et S. Crucis* impr. Parisiis 1517 i *Missale Praedicatorum* impr. Venetiis 1523. Ponadto omawianą sekwencję znaleziono w trzech rękopisach zawierających dominikańskie prozaria: jeden z nich przechowywany jest w Bibliotheca Casanatense w Rzymie i pochodzi z roku 1561, drugi — w Sankt Gallen, a datowany jest na rok 1507, trzeci — w Rawennie: ten powstał w latach 1585–1587⁸⁹. Jak podaje wydawca, sekwencja o incipicie *Ad exemplar triumphantis* była śpiewana na melodię pieśni *Iubilemus in hac die*⁹⁰. Początki nieparzystych strof omawianej sekwencji zdają się tworzyć akrostych: ALDROVANDINUS, który wykazuje pewną zbieżność z imieniem Aldobrandina z Ferrary, mało znanego dominikanina, który w drugiej połowie XIV wieku ułożył oficjum *In Translatione s. Thomae Aquinatis*, incipit *O quam felix mater Italia*⁹¹ oraz kilka kazań. Czy chodzi tutaj o tę samą osobę, dzisiaj już chyba tego nie rozstrzygniemy. Być może mamy tutaj do czynienia z inną pisownią tego samego imienia, być może też kolejność strof pieśni została zamieniona, co zburzyło porządek akrostychu. Są to jednak tylko hipotezy, dla których niełatwo znaleźć potwierdzenie. Dziwne jest też, że sekwencja *Ad exemplar triumphantis* zachowała się w tak późnych rękopisach, praktycznie już XVI-wiecznych⁹². Czyżby więc nie sięgała korzeniami XIV wieku i nie została ułożona bezpośrednio na uroczystość translacji świętego, tylko znacznie później? Na to pytanie trudno dzisiaj odpowiedzieć. Ponieważ wszystkie wątki biograficzne zasygnalizowane w tej pieśni omówiliśmy już przy analizie poprzednich sekwencji, nie będziemy do nich wracać, a jedynie skupimy się na niektórych metaforach, które tworzą pełen chwały wizerunek naszego świętego. Szczegółne nagromadzenie tych metafor mamy w strofie 6. Tu Tomasz jest nazwany ozdobą świata (*decus orbis*), źródłem ogrodów (*fons hortorum*), blaskiem słońca (*solis iubar*), najpiękniejszym kwiatem zasianym przez Chrystusa (*flosque florum / Flori Christo insitus*). Pierwszą metaforę, za sprawą wieloznacznego słowa *decus*, możemy odczytywać na

⁸⁹ AH, t. 55, s. 356.

⁹⁰ Tamże, s. 356. Tekst pieśni *Iubilemus in hac die* dostępny jest w AH, t. 54, poz. 284. Do melodii nie udało mi się dotrzeć.

⁹¹ AH, t. 5, poz. 85; zob. też D. Gacka, *Średniowieczne hymny i oficja o św. Tomaszu z Akwinu*, „Przegląd Tomistyczny”, 20 (2014), s. 14–18, 25–31: tu omówienie i przekład oficjum Aldobrandina z Ferrary *Na Przeniesienie relikwii św. Tomasza z Akwinu* oraz wchodzących w jego skład hymnów.

⁹² AH, t. 55, s. 356.

różne sposoby. *Decus* bowiem bardzo często było używane w odniesieniu do klejnotów oraz rzeczy odznaczających się dużą wartością. Gdy mówiono tak o ludziach, oznaczało to znakomitą osobistość, a nawet wzór do naśladowania. W znaczeniu ogólniejszym słowo to wyrażało dumę albo chlubę. Zdrój albo woda zawsze jest źródłem życia, ogród zaś w symbolice chrześcijańskiej często jest odbiciem Kościoła⁹³. W ostatniej metaforze warto zwrócić uwagę na słowo *insitus*, które zasadniczo oznacza coś zasianego. W niektórych jednak przypadkach bywa też synonimem szczepu albo określa rzecz zespoloną, złączoną z inną. Taki też wydaje się św. Tomasz — zespolony z Chrystusem. W strofie 7 Doktor Anielski został nazwany zapaśnikiem (*athleta*). Termin ten, zaczerpnięty z języka sportowego, początkowo był wykorzystywany w metaforze opisującej męczenników. Gdy wraz z edyktem Konstantina Wielkiego (313 r.) zakończyła się epoka starożytnych prześladowań chrześcijan, zaczęto tego terminu używać także w odniesieniu do wyznawców, a w szczególności ascetów. Tomasz jednak wydaje się zapaśnikiem nie tylko ze względu na swoją ascezę, lecz także ze względu na tytaniczną pracę, jaką wykonał dla dobra Kościoła i ludzkości. W strofie 12 mamy natomiast metaforę militarną. Tu pojawia się czasownik *fregit* (od *frango* — łamię, rozbijam), którego używa się m.in. w zwrotach określających łamanie oporu wroga. Tym wrogiem dla Tomasza były przyjemności doczesnego świata, ciało i odwieczny nieprzyjaciel rodzaju ludzkiego — Szatan. Ponieważ udało mu się pokonać jedno, drugie i trzecie, poeta nazywa go zwycięzcą (*victor*) i kreśli obraz jego triumfu, nie triumfu pojedynczego, jaki był przyjęty zwyczajowo, lecz potrójnego. Symbolem tego triumfu są trzy korony (*coronae*), którymi poeta zdobi czoło uczonego, każda za jedno zwycięstwo⁹⁴. Pieśń kończy prośba do świętego o wstawiennictwo u Boga. W tej prośbie mamy zderzenie dwóch światów: ziemskiego, nazywanego padołem nieszczęść, i niebiańskiego, pełnego słodyczy. Ku temu drugiemu wznoszą się pragnienia poety i potencjalnych wykonawców sekwencji.

IN TRANSLATIONE	NA PRZENIESIENIE RELIKWII
s. THOMAE AQUINATIS	św. TOMASZA Z AKWINU
(AH, t. 55, poz. 324)	Sekwencja Aldrovandinię O.Pr.
Sequentia Aldrovandini O.Pr.	
(1) Ad exemplar triumphantis	Na dowód zwycięstwa
Sonet laeta militantis	Walczącego Kościoła niech rozbrzmiewa
Vox et laus ecclesiae;	Radosnym głosem pochwała;

⁹³U. JANICKA-KRZYWA, *Patron — atrybut — symbol*, s. 174.

⁹⁴O rzymskich triumfach i zwyczaju nagradzania zwycięzców koronami zob. G. GIANNELLI, *Wojско, które podbiło świat*, w: *W dawnym Rzymie*, red. G. Giannelli, U.E. Paoli, tłum. J. Burchardt i in., Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968, s. 234–236.

(2)	Nostri chori iubilantis Psallat coetus pro instantis Causa nunc laetitiae.	Gromada naszego rozśpiewanego Chóru niech wznosi psalmy Z powodu zbliżającej się radości.
(3)	Laus est cunctis generalis, Exstat tamen specialis In Praedicatoribus;	Chwała Tomasza jest powszechna, W Zakonie Kaznodziejów Jednak wyjątkowa;
(4)	Si vis scire, quanta, qualis: Numquam minor, sed aequalis Cum sacris doctoribus.	Jeśli chcesz wiedzieć, jak wielka i jaka: Nigdy mniejsza, lecz równa Świętym doktorom.
(5)	De illustri Aquinorum Stirpe prodit lux doctorum, Thomas, doctor inclitus,	Ze znakomitego rodu akwińskiego Pochodzi światło uczonych, Tomasz, sławny doktor,
(6)	Decus orbis, fons hortorum, Solis iubar flosque florum Flori Christo insitus.	Ozdoba świata, źródło ogrodów, Blask słońca i kwiat nad kwiaty Z nasienia kwiatu Chrystusa.
(7)	Revelatur a propheta Virgo, doctor et athleta Spiritali flamine,	Prorok w duchowym natchnieniu Przepowiedział narodziny dziewiczego Doktora i zapaśnika.
(8)	Fitque mater inde laeta Cuncta videns adimpleta Miro Dei ordine.	I uradowała się matka, Widząc, że wszystko spełnia się Zgodnie z cudownym Bożym porządkiem.
(9)	O quam purus adolevit Puer sanctus, cum quo crevit Mentis innocentia!	O jak czystym wyrósł Święty chłopiec, a z nim wzrosła Niewinność myśli!
(10)	Hunc divinus adimplevit Spiritus, in quo quievit Ab eius infantia.	Duch Święty napełnił Tomasza, W którym był obecny Od jego niemowlęctwa.
(11)	Vitae viam tunc elegit, Mentem puram, quam subegit Ordini Dominici. Mundum, carnem, hostem	Wtedy wybrał drogę życia, Czystość duszy, którą podporządkował Zakonowi Dominika.
(12)	fregit, Sic triumphum victor egit Cum corona triplici.	Pokonał świat, ciało i złego ducha, Jako zwycięzca w potrójnej koronie Odbył triumf.
(13)	Ad profectum sanctitatis Transit doctor puritatis In affectu pueri;	Do doskonałej świętości Doszedł czysty doktor Dzięki chłopięcym pragnieniom.
(14)	Sub tutela paupertatis Fragrat flos virginitatis Cum mercede uberi.	Oto hojna zapłata: Rozsiewa woń kwiatu dziewictwa, Strzeże go ubóstwo.
(15)	Novum munus triumphorum, Dum per manus angelorum Puer sanctus cingitur.	Oto nowe zwycięstwo, Ręce aniołów opasują Świętego chłopca.

(16)	Certum pignus praemiorum: Principes apostolorum Videt et adloquitur.	Oto pewna rękojmia nagrody: Widzi książąt apostołów I przemawia do nich.
(17)	Dei mater hunc adfatur, Crucifixus consolatur De mercedis praemio.	Matka Boża go pozdrawia, Ukrzyżowany dodaje odwagi Obietnicą nagrody.
(18)	Liber vitae ei monstratur, Stella micans protestatur De vitae compendio.	Widzi księgę życia, Migotająca gwiazda zaświadcza O szybkiej śmierci.
(19)	In ingressu iubilaei Sui doctor requieci Liber intrat patriam,	Zbliżając się do pięćdziesiątych urodzin, Doktor wstępuje wolny do niebieskiej ojczyzny, Miejsca swego odpoczynku,
(20)	Ubi fides speciei Cedit, spesque longa rei, Ardor it in latriam.	Idzie tam, gdzie trwa wiara w Boży majestat I nadzieja na długie z nim obcowanie, Miłość przeradza się w szczyt uwielbienia.
(21)	Nexu carnis sic discessit Doctor sanctus et concessit Condi sub deposito	Z więzów ciała tak się uwolnił Święty doktor i przyzwolił na pogrzeb W dobrach należących
(22)	Fossae Novae, sed expressit Instrumento, quod notescit De eius proposito,	Do Fossa Nuova, lecz piórem Zapisał to, co wiadomo O jego woli,
(23)	Ut Praedicatorum aedi Redderentur ut heredi Thesauri tam incliti.	Aby mianowicie Zakonowi Kaznodziejów, Jako dziedzicowi, zostały oddane Tak sławne skarby.
(24)	Demum iubet sic concedi Hoc Urbanus et sic reddi Vi rescripti conditi.	Wreszcie papież Urban rozkazuje, Aby na to zezwolono i oddano na mocy Testamentu szczątki pochowanego.
(25)	Sed Elias ad mandatum Corpus sacrum sic donatum In Tolosam transtulit,	A Eliaz zgodnie z poleceniem Tak podarowane święte ciało Przewiózł do Tuluzy,
(26)	Ubi, Deo quam sit gratum, Quam acceptum sic translatum, Signis crebris extulit.	Gdzie Bóg okazał licznymi znakami, Jak jest mu miłe, jak przyjemne Tak przeniesione.
(27)	Nunc te, doctor, invocamus, Intercede, supplicamus, Apud regem gloriae,	Teraz ciebie, doktorze, wzywamy I prosimy: Wstaw się za nami U Króla chwały,
(28)	Ut ad illam veniamus Dulcem vitam, quam speramus, De valle miseriae.	Abyśmy z padołu nieszczęść Przeszli do owego słodkiego życia, Którego oczekujemy.

Na koniec omówimy rymowaną modlitwę, którą Clemens Blume odnalazł w XV-wiecznym holenderskim rękopisie, zawierającym modlitewnik ułożony

dla klasztoru Brygidek w Uden (biskupstwo Utrecht)⁹⁵. Modlitwa ta, jak większość we wspomnianym modlitewniku, oparta jest na słowach powitania i pożegnania: *Ave — Salve — Gaude — Vale*, do których dobudowane są poszczególne strofy. Pierwsza przedstawia Tomasza obcującego z Chrystusem w niebie. Druga podkreśla jego chwałę, której źródłem były tak osiągnięcia naukowe, jak i cnotliwe życie. Trzecia jest prośbą o światło mądrości i deszcz łask. Ostatnia zaś ukazuje świętego jako przewodnika wiodącego nas ku niebiańskim radościom. Blume zaliczył tę modlitwę do tzw. *pia dictamina*. Dyktamenem w średniowieczu określano wytwory kancelaryjnej sztuki dyktowania, w tym m.in. listy i dokumenty. Gotowe wzory tychże tekstów, przeznaczone na różne okazje, gromadzono zwykle w tzw. *libri formularum*⁹⁶. To, że i ta modlitwa była oparta na jakimś gotowym wzorcu, zdaje się potwierdzać koncept utworu powtarzalny w całym modlitewniku oraz fakt, że zawarty w niej wizerunek Tomasza praktycznie nie zawiera żadnych rysów indywidualnych. Nie mamy tu jednak do czynienia z typowym dyktamenem, co słusznie podkreślił Clemens Blume: od większości takich wytworów odróżnia ją tematyka pobożnościowa. A oto tekst tej modlitwy.

	DE S. THOMA DE AQUINO (AH, t. 29, poz. 111)	O ŚW. TOMASZU Z AKWINU
(1)	Ave, Thoma de Aquino Placens semper uni trino, Te replevit caeli vino Vultu fruens nunc divino.	Witaj, Tomaszu z Akwinu, Zawsze miły Jednemu a Troistemu, On ciebie uraczył niebiańskim winem, Który teraz patrzysz w Boże oblicze.
(2)	Salve, doctor gloriose, Lucem spargens uberose, Semper vivens virtuose, Te da sequi gratiose.	Bądź zdrów, doktorze pełen chwały, Rozsiewający obficie światło, Zawsze żyjący w cnocie, Łaskawie nam pozwól ciebie naśladować.
(3)	Gaude, lampas doctrinarum, Pelle nubes tenebrarum, Fundens imbres gratiarum Ad salutem animarum.	Ciesz się, pochodnio nauki, Przepędź chmury i ciemności, Zsyłając deszcz łask Ku zbawieniu naszych dusz.
(4)	Vale, clara lux caelorum, Pulchra stella electorum, Sis director viatorum Gaudia ad beatorum.	Żegnaj, jasne światło niebios, Piękna gwiazdo wybranych, Bądź przewodnikiem tych, co zmierzają Ku radościom błogostawionych.

⁹⁵ *Analecta hymnica mediae aevi*, hrsg. von C. Blume und G.M. Dreves, t. 29: *Pia dictamina. Reimgebete und Leselieder des Mittelalters*, Folge 2, aus handschriftlichen Gebetbüchern hrsg. von C. Blume SJ, Leipzig: Reischland, 1898 i reprint: New York – London: Johnson Reprint Corporation, 1961, s. 15.

⁹⁶ T. MICHAŁOWSKA, *Średniowieczna teoria literatury w Polsce. Rekonesans*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007, s. 146.

W haśle poświęconym sekwencji, które zredagowała Teresa Michałowska w swoim *Leksykonie*, uczona wyróżniła dwie odmiany tego typu utworów: liryczną, w której przeważa ton modlitewny, a podmiot zbiorowy („my”, „nasz chór”) kieruje do Boga bądź świętego pełne pokory prośby albo też wzywa całą zbiorowość wiernych, aby okazywała im należną cześć, oraz epicką, skonstruowaną z fragmentów opowieści, przeplatana wypowiedziami w mowie niezależnej⁹⁷. Analiza sekwencji o św. Tomaszu może wskazywać na istnienie jeszcze trzeciej odmiany: mianowicie mieszanej, w której do głosu dochodzą tak elementy liryczne, jak i epickie. Liryka pojawia się tu głównie na początku i końcu utworów, środkowa zaś ich część ciąży ku epice. Tych epickich elementów w sekwencjach o Doktorze Anielskim jest tak dużo i są one tak uderzające, że postanowiliśmy je zestawić z fragmentami żywotu kanonizacyjnego Akwinaty, napisanego przez Wilhelma z Tocco, w nielicznych miejscach odwołaliśmy się też do żywotu, który wyszedł spod pióra Bernarda Gui, oraz dokumentacji procesu kanonizacyjnego. Źródła te to tylko niewielki wycinek zbioru określanego przez *Corpus Thomisticum* jako *Fontes vitae Thomae*⁹⁸, praktycznie nietłumaczonego na język polski, podobnie jak przytoczone przez nas sekwencje. Sądzę, że brak takiego przekładu jest dość boleśnie odczuwany przez polskich badaczy życia i myśli św. Tomasza i że lukę tę trzeba jak najszybciej uzupełnić. Jednak to tylko uboczny postulat, jaki zrodził się przy pisaniu tejże pracy. Drugą cechą tychże sekwencji, obok ich liryczno-epickiego kolorytu, jest też obrazowość. Dlatego zasygnalizowane w sekwencjach wątki z biografii świętego przynajmniej w niektórych miejscach zestawiliśmy z rycinami z XVII-wiecznego, antwerpskiego druku. Jest on wart uwagi nie tylko ze względu na oczywiste walory artystyczne, lecz również ze względu na fakt, że poza nim nie mamy chyba innych źródeł ikonograficznych, które by całkowicie ujmowały żywot Akwinaty. Same zaś sekwencje dość wyczerpująco przedstawiają biografię świętego, choć trudno się oprzeć wrażeniu, że pomijają okres koloński. Nigdzie też nie pojawia się imię Alberta Wielkiego, największego nauczyciela Tomasza, ale może dla ludowej pobożności nie było to tak istotne. Na koniec nasuwa się jeszcze jedna refleksja, dotycząca ujęcia przeszłości w utworach sekwencyjnych⁹⁹: czas w nich wydaje się pofragmentowany, a zdarzenia nie zawsze układają się w ciąg linearny. Dla autorów ważniejsze od tworzenia zwartej i odbijającej rzeczywistość kolejność wypadków narracji jest skupienie się na pojedynczym wydarzeniu,

⁹⁷T. MICHAŁOWSKA, *Leksykon*, s. 758.

⁹⁸*Fontes vitae Thomae de Aquino*, collectae ab Enrique Alarcón ac instructae ad Universitatis Studiorum Navarensis aedes Pompaelone ab MMIII A.D. — bibliografia dostępna na stronie: <http://www.corpusthomicum.org/ibfonvit.html>.

⁹⁹Nawiązuję do projektu badawczego pt. „Przeszłość w średniowieczu”, który jest obecnie realizowany w IH PAN pod kierunkiem prof. Haliny Manikowskiej i prof. Jacka Banaszkiwicza.

jego rozważanie i kontemplacja. To bardzo „nowoczesne” podejście do materii historycznej.

MEDIEVAL SEQUENCES ABOUT THOMAS AQUINAS AND ONE RHYMED PRAYER

S U M M A R Y

This article has been conceived as a continuation of the previous one. It presents medieval offices dedicated to Saint Thomas Aquinas as well as hymns that fit within them. It provides what is likely first Polish translation and description of these medieval sequences about the Angelic Doctor. Both articles contain a complete picture of the liturgical poetry created in the Middle Ages in honor of this Dominican scholar.

The sequences about Thomas are composed of lyrical and epical elements. Lyric poetry is visible mostly in the initial and final stanzas, while epic poetry is particularly evident in the central ones. Since epical elements are predominant in these poems, we decided to compare them with fragments of Thomas' biography written by William of Tocco in connection with his canonization process. In a few places, we also refer to the biography of Bernard Gui and other canonization documents. With regard to figurative character of this poetry, we thought it would be proper to compare some stanzas with pictures from the illustrated biography of Thomas published in Antwerp at the beginning of the seventeenth century.

In this article we also present a rhymed prayer found by Clemens Blume in a Dutch manuscript from the fifteenth century. It is based on the words *Ave* — *Salve* — *Gaude* — *Vale*, as are most of the prayers in this prayer-book. Blume classified it as *pia dictamina*, that is, as the work of medieval clerks who were employed in the offices of kings and bishops.

KEYWORDS: Thomas Aquinas, liturgy, sequences, liturgical poetry, hagiography, William of Tocco, Bernard Gui

SŁOWA KLUCZE: Tomasz z Akwinu, liturgia, sekwencje, poezja liturgiczna, hagiografia, Wilhelm z Tocco, Bernard Gui